

Ýowuz ýyllaryň pidalary

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Ýowuz ýyllaryň pidalary TARYHY HAKYKAT: Ýowuz ýyllaryň pidalary

BOLŞEWIK BELASY

hem-de oňa duçar bolan ahunlar

SSSR atly «gyzyl aždarda» geçen asyryň başlarynda türkmeniň döp-dessuryňa, edim-gylymyňa, din-imanyna talaň salyp, halky agzyna garadyp bilýän men-men diýen saýlantgy ogullaryny, talantly ýazyjy-şahyrlaryny, sahatly baýlaryny, ahun-mollalaryny gyrgyna berdi. Olaryň şu günki nesilleri bolan biz we gelejekki nesiller, şol ýowuz ýyllarda türkmeniň azatlygy, erkinligi ugrunda göreşip janyny pida eden ata-babalarymyzyň hatyrasyny belent tutmalydyrys we olaryň atlaryny halkymyzyň hakydasynda müdimilik ýaşatmalydyrys.

Mukaddes Garaşsyzlygyna eýe bolup, hemişelik Bitaraplyk bilen mizemezligini kepillendiren Türkmenistan Watanymyzda sowet zulmatyndan halas bolandan soňky buýsançly zamanamyzda öz röwşen ýoluny tapan taryhy hakykatlary bilmäge biziň hemmämiz

deň derejede borçludyr.

«Edebiyat we Sungat»,
1999 ý.

◆ ◆ ◆

Türkmeniň geçmişine nazar aýlanyňda, ruhubelent, ýanbermez halkymyzyň nijeme külpetleri başdan geçirendigine göz ýetirýärsiň. Il-günümüziziň bereketli topragyna göz gyzdyran hökümdarlar, patyşalar, han-begler köp bolupdyr. Kir, Dariý, Aleksandr Makedonskiý, Çingiz han, Teýmirleň, Skobelew ýaly basybalyjylaryň atlarynyň toýnaklarynyň astyndan çykan tozanlar türkmen topragynda asmana göterilipdir. Türkmen şonda-da ýaga döş geripdir. Ata Watanyňy, ene topragyňy, diňgatykatyňy, döp-dessurlaryňy gorapdyr.

► BOLŞEWIK HOWPY ~ MUSALLAT – TOWKY

Pelegiň başa salan ýowuz günlerinde bolşewik atly elleri otly, rehimsiz, haýbatly hudaýsyzlar ýurda eýe boldy. 1924-nji ýyldan soň ahun-mollalar, işandyr pirlər janlaryna jaý tapman başladylar. Bolşewikler adynyň gapdalyna baý ady goşulanlary, olaryň dogan-garyndaşlaryny, çem gelen molladyr ahunlary, işandyr hojalary, pirdir sopulary bir ýandan jezalandyrmaga, gyrmaga başladylar.

Ata-enesine garşy duran, enelerini depgilän, bezzat, kezzap, ýalançy, ganojak, gabanýan doňuz ýaly, şeýle hem öňünden çykanyň kellesini kesip bilýän, adam asmakdan, basmakdan gaýtmaýan, metjit-medresäni ýykmagy başarýan adamlaryň bolşewikler bolandygyny ýatlamak gerek. Bolşewikler tutan adamlaryna rehimsiz darapdyrlar. Ýokary jeza bermezden öň öz gabyrlaryny özlerine gazdyrypdyrlar. Olar öwlüýäleri düzlemekden, atylan adamlary çukura atyp, it gömen ýaly etmekdenem gaýtmandyrlar. Gynandyrýan ýeri, şol döwürde adamlaryň birentegi bolşewikleriň ýalan gürrüňine ynanyppdyr. Olar hatda eklöp-saklanlaryň hem ýüzüne hem gelipdirler, bolşewigiň edenine däl diýenini atdyrypdyrlar.

Bolşewikler käte birine jeza berjek bolsa, ony ýörite jaýa eltipdirler. Gapynyň metr ýarym çemesi ýokarsyndan sapaňanyň agzy sygar ýaly deşijek edipdirler, şol deşigiň aňyrsynda adamy dikligini durzup, beýle tarapyndan ony atypdyrlar. Şondan soň sapaňanyň sesi bilen bilelikde, başga-da bir ses, güpürdi eşidilipdir. Wessalam, iş tamam. Şondan soň jeset guýa gaçypdyr. Guýy atylan adamlardan dolansoň, meýitleriň üstleriniw nebit ýa-da benzin guýup, olary otlap goýberipdirler.

Munuň şeýledigini gözleri bilen gören adamlar häzirem bar.

Gepiň gerdişinde, aslynda yslam dininiň, oňa gulluk eden pirlerdir ahunlaryň, mollalaryň we bu ugra berlen beýleki adamlaryň jemgyýete edep-terbiýe bermekde, öwüt-ündewleri wagtz etmekde bahasyna ýetip bolmajak uçursyz iş edendiklerini bellemek gerek. Şol adamlar Gurhanyň mukaddes kitapdygyny, arassa ahlagyň, halallygyň, watansöýüjiligiň manysyny halka düşündiripdirler, wagyz edipdirler. Biz Allanyň syýasatyny ýöredýän adama Peýgamber ýa-da Pygamber diýilýändigini şolardan öwrenmedikmi näme?! «Peýgam» we «ber» sözleriniň pars dilinden gelip çykandygyny şolar bize düşündiripdi ahyryn. «Peýgam» diýen sözüň «iberilen zat», «ber» diýilmeginuň hem «bermeklik», «ýetişdirmeklik» diýen düşüňjeleri aňladýandygyna şolaryň kömegi bilen göz ýetiripdik. «Ahund» diýen pars sözi hem «alym» diýen sözi aňladýar.

Meýletin okap, ahun bolanlara Allatagala ýardam beripdir. Halkyň sylan adamlary bolan ahunlar obalarda medreseler saldyrypdyrlar, çagalary okadyp, hatly-sowatly edipdirler. Olar yslamy wagyz etmek bilen Allanyň razyçylygy, Watanyň, adamlaryň hem iki dünýäsiniň abatlygy üçin uly işler alyp barypdyrlar. Haýp, pelegiň çarhynyň ters aýlanýan zamanasynda şeýle ahunlaryň birentegi atyldy, telimsi sürgün edildi, birtopary dereksiz ýitdi. Halkyň arasynda gezenleri hem mydama gorky-ürküde boldy.

Aşgabatdan Rejep ahun, Muhammetmyrat ahun, Mämmetşerip ahun, Bäherdenden Gurbandurdy ahun, Azal ahun, Durdymämmet ahun, Annameret ahun, Mäneden Seyit ahun, Kakadan Tahyr ahun, Sapar ahun, Sarahsdan Berkeli ahun we beýlekiler bolşewikleriň

pidasy boldular.

Gürrüñimiziñ şu ýerinde il-günüñ söýgüsini gazanan takwa, mydama ýatlanjak ahunlaryñ ýene-de üçüsi barada birneme giňişleýin durup geçmegi müwessa bildik.

► ŞADY AHUN

Şady Gökdepe etrabyndaky Gorjaw diýen ýere goňşulykdaky Babarap obasynda dünýä inýär. Ol çagalygyndan ylma höwesek bolupdyr, oba mollasynda okan wagty özgelerden tapawutlanypdyr.

Her günki geçilen sapagy ertesi ahunyñ alnynda ýatdan aýtmaly eken, şonda Şady özüni üýtgeşik zehinliligi bilen tanadypdyr, öýlerinde-de onuñ ýakyn ýoldaşy kitap bolupdyr. Ol okajak bolup kitaby eline almazdan ozal, oña mähir bilen garapdyr. Şady kitaby täretsiz ellemändir. Onuñ mollalar bilen gatnaşygy gowy bolupdyr. Mollada okaýan oğlanlar käte bilmedik zatlaryny Şadydan sorapdyrlar. Giň göwünli Şady deň-duşlary degşip bir zat diýse-de, ýylgyryp gidiberer eken.

Käbir mollalar käte öz ýanyndakylara lakam dakypdyrlar, ýiti zehini bolmadyklara «kem neşe» diýipdirler, «kem neşeleriñ» hüjreden çykanyny asla görenler bolmandyr, olar hiç zada goşulmandyrlar. Eňeginde arasy üç barmak ýerden çykan dört sanyjak gyljagazy bolanlara «Çitir sakal» diýipdirler. Şular ýaly lakamlary almagy ýa-da birine at dakmagy halamadyk Şady örän saýhally adam bolupdyr.

Şady ahun mydama halk bilen bolupdyr, ol iliñ begenjine tüýs ýürekden begenipdir, gynanjyna gyýlypdyr.

Bolşewik belasy ylymdan ýüki ýetik Şady ahundan hem sowa geçmändir. Süteme çydamadyk ahun özüne gaçybatalga gözläpdir. Ol «Ýedi ölçäp, bir kesip» maşgalasy bilen Eýrana geçmekligi maksat edinýär. Ol sag-aman Eýrana geçipdir. Emma ýat ýere barany bilen hem oña arkaýyn gezmek miýesser etmändir. Sebäbi bolşewikler şeýle adamlary Eýrana gitmeler-de ogurladyp getiripdirler (Orazmämet Wafaýewi halta salyp getirişleri ýaly – t.b.). Bäräk gelenlerinden soňam nämäniñ näme boljakdygy öz-özünden düşnükli. Getirensoňlar özlerine howply

adam bolsa-ha näme, onuň işi aňsat, häлки guýyň başyna barybermeli. «Günäkäriň» işi ýeňil-ýelpaý bolsa-da, Sibirde gözüň açylmaly. Eger oňa razy bolmasaň, özüňe garaşyp duran gabra barybermelidir. Şady ahun hem ogurlanmaly adamlaryň biridi. Ýöne ol jaýyň içinden özüne gizlenmek üçin ýer edýär. Ol üstünden barlaýsa, daşaryk çykyp gaçmak üçin hem oňaýly şert döredýär. Herhal, Şady ahun ele düşmedi, başbitin, çagalarynyň arasynda Eýranyň bir obasynda dünýäden gaýtdy.

► ŞABASAN AHUN

Şabasan ýaş wagty Tejen aýagyndaky gumlarda dogany bilen atalarynyň goýunlaryny bakar eken. Munuň daşyndan hakyny töläp, olaryň sürüsine mallaryny goşan hem bolupdyr.

Bir gün Şabasan sonarlap ýören sürüniň zyzndan gitse, ýolda ak selleli birki sany adam onuň goýunlaryny bakyp ýören eken. Şabasan olar bilen gadyrly salamlaşýar. Soňra sorag-sowala ýol bermän, olaryň biri Şabasana ýüzlenýär:

– Oglum Şabasan, sen mally baý boljakmy ýa-da alym boljakmy? – diýýär.

Şabasan:

– Men alym boljak – diýýär.

Onuň jogabyny eşiden ýaşulular «Omyyn!» diýşip gözden ýitýärler.

Şondan soň Şabasana çöl haram bolýar. Ol goşuna gelip, ýürek gysmasyna çäre tapmaýar, ikibaka gezmeläp başlaýar, obadan doganynyň gelerine howlugýar, depelere, gum gerişlerine çykyp, häli-şindi oba tarap seredipdir. Gepiň gysgasy, dogany gelýär. Şabasan goýunlary doganyna tabşyryp oba gaýdýar. Gele-gelmäne kakasyna razy bolsa, okuwa gitjekdigini aýdýar. Kakasy şobada:

– Oglum, okajak bolsaň, saňa ýol bereris. Bir demem saklamarys, haçan giderin diýseň ýoluň açyk. Seni belet adamlara goşup, Buhara diýseňem, Hywa diýseňem ugradarys – diýip, oglunyň göwnüni göterýär.

– Men Töre ahunyňka gitjek – diýip, ol kakasyndan müňde bir razy bolup, sözünüň üstünü ýetirýär.

Şeýlelik bilen ol Töre ahundan tälim alýar. Onuň Tejen

aýaklarynda üç ýerde medresesi bar. Babadaýhana ýetmänkäň, ozalky «Hasyly» atly kolhozyň bagynyň gündogarynda, Tejen derýasynyň günbatar kenarynda medresesiniň ýeri, gumy kiçijik depeleri emele getirip dur. Men şol ýer ýitmesin diýip, ornunda 1990-njy ýylda hujre saldyrdym.

Bolşewigiň gylyjyndan gan damýan döwründe Şabasan ahun Owgana aşmakçy bolýar. Ahunyň maşgalasy hem-de olaryň ýanyndakylar mallaryny sürüp, Sarahsyň «Agarçeşme» diýen ýerinden günortarak ýerleşen «Duzoýuň» ýeňsesi bilen Owgana geçmekçi bolýarlar. Olary araçäl sakçylary, ýokarlaryndan uçarlar bilen garşy alýarlar. Ot açyşlyk başlanýar. Olary ýer bilen ýegsan edýärler. Ahun aga şol ýerde şehit bolýar.

► ILLI AHUN

Türkmenleriň arasynda sowady ýetik adam hasaplananlaryň biri hem Illi ahundyr. Ol 1931-nji ýylda Gazanjykda ähli çarwalara baş bolup, bolşewiklere garşy baş göteripdir. Ol bolşewikleriň dişlerine çenli ýaraglanan jellatlaryndan heder etmändi.

...Ahun aga «Ataguýa» baryp, töwerekdäki çarwalary ýygnapdyr, olar bilen maslahat geçiripdir, ol Tejen aýaklarynda, Darganata çöllüklerinde bolşewiklere garşy söweş alyp barypdyr. Ýowuz günde ahuna syrdaş bolan aty Düldüli küýsetmändir. At janawer Muhammet pygamberiň ak eşegi ýaly juda düşbi bolupdyr.

Aýdyşlaryna görä, ahun aganyň bir belli gylyjy-da bolupdyr. Gylyjyň ýüzünde «Şu gylyjy gynyndan çykaryp duşmana salamda kesmese, meniň aýalym talak bolsun. Eger-de şu gylyjy gynyndan çykaryp duşmana salmadygyň-da, aýaly talak bolsun» diýlen ýazgy bar eken.

1931-nji ýylyň sentýabr aýynda «Alynyň ala meýdanynda» Illi ahunyň adamlary dişine çenli ýaraglanan gyzyly polkuň garşysyna agyr söweş alyp barypdyrlar. Polkuň hatarynda bolşewiklerden aldanan özbek, türkmen, ors esgerleri hem bardy. Şol ýerde Illi ahunyň adamlary agyr ýitgä sezewar bolýarlar. Başgaça aýdanynda, olar ýeňilipdir. Çyryşly guýusynda bolan agyr söweşlerde Illi ahun ele düşýär. Bolşewikler ahun aganyň

ýoldaşlaryna ýaraglaryny taşlamaklaryny hem-de meýletinlik bilen boýun egmeklerini talap edýärler. Emma ahun aganyň wepaly adamlary diri ele düşenlerinden ölenlerini gowy görüpdirler.

Bolşewikler ahun agany gynap başlapdyrlar. Näçe gynasalar hem ahun olara boýun bolmandyr. Teý bolmajagyna gözleri ýetensoň, bolşewikler Illi ahuny jezalandyryp öldüripdirler. Ol ene topragyna, din-ygtykadyna baky wepaly bolup galdy. Bolşewikleriň zulum-sütemi onuň şu günki erkinlige bolan ruhy ynamyny syndyryp bilmedi.

Hoja Ahmet ahun. Taryhy makalalar